

УЧАСТЬ АДВОКАТА У СПРАВАХ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

LAWYER'S PARTICIPATION IN DIVORCE CASES

Василів С.С., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Стаття присвячена висвітленню питання участі адвоката у справах про розірвання шлюбу. Автор зазначає, що особливістю правового регулювання розірвання шлюбу за українським сімейним законодавством є те, що процедура розірвання шлюбу може бути швидкою, якщо відбувається за адміністративною процедурою, або ж може тривати від одного місяця до шести місяців у випадку розгляду справи судом.

Розірвання може відбуватися в адміністративному порядку в органах реєстрації актів цивільного стану або ж у судовому порядку.

У статті зазначено, що адміністративний порядок розірвання шлюбу не передбачає жодних дій представників органів реєстрації актів цивільного стану щодо вжиття заходів з примирення подружжя або ж обов'язку з'ясування причин розірвання шлюбу. У випадку розірвання шлюбу в адміністративному порядку участь адвоката може зводитися виключно до консультування клієнта щодо наслідків такої юридичної дії, а також представництва інтересів одного з подружжя в органах реєстрації актів цивільного стану.

Автором наголошено, що судова процедура розірвання шлюбу може відбуватися у цивільному процесі в порядку окремого або позовного провадження.

Участь адвоката у справах про розірвання шлюбу, які розглядаються в порядку окремого провадження, має важливе значення, оскільки ще до звернення до суду у стороні у такій справі можуть виникнути питання щодо порядку розгляду справи, наслідків розірвання шлюбу, складання договору у випадках необхідності вирішення питання утримання спільних неповнолітніх дітей подружжя, визначення місця їхнього проживання та участі батьків у їхньому вихованні.

Адвокату, який виступає представником позивача або відповідача у справі про розірвання шлюбу, необхідно особливу увагу звертати на порядок подання заяви про розірвання шлюбу до суду, клопотань про розгляд справи за відсутності сторони, яку представляє адвокат.

У статті зазначено, що для вирішення спорів про розірвання шлюбу доцільно застосовувати процедуру медіації, яка дає змогу сторонам абстрагуватися від емоційної складової такого конфлікту та підійти усвідомлено та раціонально до його вирішення.

Ключові слова: адвокат, розірвання шлюбу, позовне провадження, окреме провадження, медіація.

The article is devoted to the issue of participation of a lawyer in divorce cases. The author notes that the peculiarity of the legal regulation of divorce under Ukrainian family law is that the divorce procedure can be fast if it takes place through administrative proceedings, or can last from one month to six months in case of court proceedings.

Termination may take place administratively in the civil registry offices or in court.

The article states that the administrative procedure for divorce does not provide for any actions of the representatives of the civil registration authorities to take measures to reconcile the spouses or the obligation to find out the reasons for the divorce. In the event of an administrative divorce, the lawyer's participation may be limited to advising the client on the consequences of such legal action, as well as representing the interests of one of the spouses in the civil registry office.

The author emphasizes that the court procedure for divorce can take place in civil proceedings in a separate or lawsuit.

The participation of a lawyer in divorce cases, which are considered in a separate proceeding, is important, because even before going to court the parties in such a case may have questions about the procedure, divorce consequences, drawing up a contract in cases where it is necessary to resolve joint issues, minor children of the spouses, determination of their place of residence and participation of parents in their upbringing.

A lawyer who represents the plaintiff or defendant in a divorce case should pay special attention to the procedure for filing a divorce application in court, petitions for consideration of the case in the absence of the party represented by the lawyer.

The article states that in order to resolve divorce disputes, it is advisable to use mediation procedures, which allow the parties to abstract from the emotional component of such a conflict and approach the resolution consciously and rationally.

Key words: lawyer, divorce, claim proceedings, separate proceedings, mediation.

Сімейне законодавство України фактично не встановлює обмежень прав подружжя щодо розірвання шлюбу, за винятком заборони подання позовної заяви про розірвання шлюбу одним з подружжя протягом вагітності дружини та до досягнення дитиною однорічного віку. Також розірвання шлюбу неможливе у випадках, коли суд не дійшов висновку, що шлюб непоправно припинив існування, проте серед науковців побутує думка про можливість розірвання цього шлюбу судом у випадку, якщо один з подружжя на цьому наполягає.

Ще одна особливість правового регулювання розірвання шлюбу за українським сімейним законодавством – те, що процедура розірвання шлюбу є швидкою (якщо відбувається за адміністративною процедурою) або ж може тривати від одного до шести місяців у випадку розгляду справи судом.

Розірвання шлюбу слід розглядати, безперечно, як одну з підстав припинення шлюбу, що визначені сімейним законодавством (ч. 2 ст. 104 СК України) [1]. Як уже було зазначено, розірвання може відбуватися в адміністративному порядку в органах реєстрації актів цивільного стану або ж у судовому порядку. Законодавець детально регламентує порядок розірвання шлюбу, який не може визна-

чатися за волевиявленням осіб та залежить від певних обставин, підстав.

Як слушно зауважує А. Дутко, розірвання шлюбу слід розглядати як результат вольових дій подружжя чи одного з них, які мають на меті припинення відносин подружжя у випадках та у порядку, визначеному законом. [2, с. 52–54].

Адміністративний порядок розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану може бути застосований за наявності таких підстав:

- подружжям подана спільна заява про розірвання шлюбу;
- у подружжя немає спільних неповнолітніх дітей.

У таких випадках органами реєстрації актів цивільного стану складається актовий запис про розірвання шлюбу за умови, що пройшов один місяць з дня подання спільної заяви подружжя про розірвання шлюбу та якщо така заява не була відкликана одним з подружжя. Адміністративний порядок розірвання шлюбу не передбачає жодних дій представників органів реєстрації актів цивільного стану щодо вжиття заходів з примирення подружжя або ж обов'язку з'ясування причин розірвання шлюбу.

Саме тому у випадку розірвання шлюбу в адміністративному порядку участь адвоката може зводитися

виключно до консультування клієнта щодо наслідків такої юридичної дії, а також представництва інтересів одного з подружжя в органах реєстрації актів цивільного стану.

Судова процедура розірвання шлюбу може відбуватись у цивільному процесі в порядку окремого або позовного провадження.

Розірвання шлюбу в порядку окремого провадження застосовується до справ про розірвання шлюбу за таких умов: у подружжя є спільне бажання розірвати шлюб, яке відображається в їхній спільній заяві, та подружжя має спільних неповнолітніх дітей. Водночас, у таких випадках подружжям повинен бути наданий до суду договір, яким повинні бути окреслені основні питання щодо спільних дітей, а саме: місце проживання дітей (з ким із подружжя проживатимуть діти), участь кожного з подружжя у вихованні та утриманні дітей. Також подружжя зобов'язане надати до суду договір, яким повинне вирішити питання утримання дітей, сплати аліментів на кожну дитину, а такий договір повинен бути нотаріально засвідчений.

В науковій літературі таке «договірне» вирішення справи про розірвання шлюбу у суді вважають таким, що може відбуватися поза судовою процедурою. Адже під час розгляду судом справи про розірвання шлюбу в порядку окремого провадження суд не має на меті з'ясування причин розірвання шлюбу та вжиття будь-яких заходів щодо примирення сторін у справі, що є характерним саме для адміністративної процедури. Як зазначає О. Сафончик, у випадку розірвання шлюбу за взаємною згодою подружжя, яке має спільних дітей, роль суду є тотожною ролі органів реєстрації актів цивільного стану, адже суд не вправі з'ясувати причини розірвання шлюбу, вживати заходів з примирення подружжя чи будь-яким іншим чином втручатися до їхнього особистого життя, а отже, не має права відмовляти у розірванні шлюбу, коли обоє з подружжя клопочуть про це. Окрім того, на думку науковця, суд може відмовити в розірванні шлюбу за умови встановлення фіктивності такого розірвання шлюбу [3, с. 74].

Така точка зору не цілком правильна, адже в процесі розгляду справи про розірвання шлюбу в порядку окремого провадження суд вчиняє певні процесуальні дії, які не входять до юрисдикції органів реєстрації актів цивільного стану. Зокрема, судом здійснюється перевірка умов договору, наданого подружжям до суду, інтересам дітей, а також відповідності умов наданого договору принципам рівності майнових та особистих немайнових прав подружжя як батьків дітей. Суд у місячний строк постановляє рішення у справі про розірвання шлюбу або ж відмовляє у розірванні шлюбу, якщо подружжя відкліче заяву про розірвання шлюбу або ж не погоджуватиметься з умовами поданого до суду договору.

Участь адвоката у справах про розірвання шлюбу, які розглядаються у порядку окремого провадження, на перший погляд видається номінальною. Проте в таких випадках участь адвоката має важливе значення, а саме: ще до звернення до суду у сторони в такій справі можуть виникнути питання щодо порядку, наслідків розірвання шлюбу, складання договору у випадках необхідності вирішення питання утримання спільних неповнолітніх дітей подружжя, визначення місця їх проживання та участі батьків у їхньому вихованні. Консультування адвокатом довірителя з цих питань дає можливість досягнення консенсусу в усіх важливих питаннях.

Розгляд справи про розірвання шлюбу в порядку позовного провадження може мати місце за умови, що один з подружжя не погоджується на його розірвання. У такому випадку процедура розгляду справи передбачає обов'язковість з'ясування перелічених нижче питань: взаємини, що склалися між подружжям на час звернення до суду; причини звернення одного з подружжя з позовною заявою про розірвання шлюбу; наявність істотних підстав для розірвання шлюбу; наявність у подружжя спіль-

них неповнолітніх дітей, дітей-інвалідів, непрацездатних дітей, з метою вирішення питань щодо захисту їх прав та охоронюваних інтересів [4, с. 137–140].

Суд, відповідно до положень чинного законодавства, зобов'язаний вживати заходів щодо примирення подружжя та розглянути справу у розумні строки, водночас, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» [5], суд повинен забезпечити участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін.

У сімейному законодавстві відсутній перелік причин або підстав розірвання шлюбу, адже передбачити чи визначити конкретні обставини неможливо. Натомість у статті 112 СК України визначено, що шлюб може бути розірваний у випадку, коли подальше спільне життя подружжя та збереження шлюбу суперечить інтересам одного з подружжя, інтересам їхніх дітей.

Серед науковців немає єдиної точки зору з цього питання. Так, одні переконані, що визначення такого переліку обставин для розірвання шлюбу надало можливість пошуку шляхів до примирення сторін справи та зумовило неможливість звернення до суду з заявами з малозначних причин, інші вважають, що особа, яка прагне розірвання шлюбу, виходить з багатьох, дуже часто суб'єктивних, причин, які можуть іншим видаватися малозначними, але які в сукупності створюють передумови для припинення сімейних стосунків між подружжям [55, с. 10; 12, с. 52–53; 7, с. 10].

У процесі суд повинен з'ясувати причини, які зумовили звернення з позовом про розірвання шлюбу. Як слушно зауважує А. Дутко, причинами слід вважати такі факти реальної дійсності, які засвідчують, що подальше подружнє життя чоловіка та жінки суперечить їхнім власним інтересам або інтересам одного з подружжя [12, с. 53–54]. До таких причин можуть бути віднесені різноманітні за своєю соціальною, правовою, психологічною значимістю причини, які водночас мають різний вплив на подружні відносини.

Також у розгляді справи про розірвання шлюбу в порядку позовного провадження суд вживає заходів до примирення подружжя, однак законодавством не окреслені способи такого примирення та заходи, які може застосовувати суд.

Такі питання, на нашу думку, повинні вирішуватися в процесі розгляду конкретної справи та з урахуванням усіх обставин справи, адже примирення подружжя судом можливе виключно у випадках, коли воно не суперечить морально-етичним принципам, засадам суспільства. Суд не вправі примушувати дружину та чоловіка проживати сім'єю, з'ясувати обставини їхнього особистого приватного життя, вимагати подання до суду доказів порушення сімейних обов'язків особистого характеру тощо.

Вважаємо за можливе імплементацію досвіду окремих держав щодо встановлення попередньо режиму окремого проживання подружжя для осіб, які бажають розірвати шлюб [2, с. 54].

На практиці адвокати часто зустрічаються з ситуацією, коли суд вимагає подання позовної про розірвання шлюбу особисто одним з подружжя, а натомість у разі подання такої позовної заяви представником, з дотриманням вимог, що визначені цивільним процесуальним законодавством, таку позовну заяву повертають позивачеві з вказівкою на те, що позовна заява не може подаватися особою, яка не має на те законних повноважень [3, с. 25–26].

Як аргументи на користь такої позиції суду щодо можливості подання позову про розірвання шлюбу представником, а не одним з подружжя, висловлюються вказані нижче сентенції. Участь представника (адвоката) у справах про розірвання шлюбу не передбачена нормами

сімейного законодавства України, а правові позиції Верховного Суду України теж наголошують на необхідності залучення обох з подружжя для розгляду справи про розірвання шлюбу [5].

Така позиція має право на існування, проте вважаємо, що у вирішенні цього питання не враховані положення Цивільного процесуального кодексу України, які регламентують процесуальні аспекти участі представника у цивільному судочинстві, зокрема, у статті 58 ЦПК України [6].

Водночас участь сторін у справі про розірвання шлюбу є важливою, адже суд повинен з'ясувати справжні причини розірвання шлюбу та встановити факт неможливості спільного проживання подружжя та збереження шлюбу. Встановлення таких обставин можливе виключно за участі сторін у справі, адже лише чоловік та дружина можуть повідомити інформацію про справжні стосунки в родині, атмосферу у відносинах сім'ї, ставлення подружжя один до одного тощо [7, с. 162–163].

Водночас участь адвоката як професійного представника сторони у справі про розірвання шлюбу має ряд важливих переваг. Перш за все особа, яка звертається до адвоката у питаннях розірвання шлюбу, як правило, прагне звести до мінімуму свою участь у судовому розгляді справи, а в разі глибокого конфлікту між сторонами такого спору, прагне взагалі не брати участь у процесі особисто, а участь адвоката створює такі умови для клієнта. Водночас причиною звернення особи до адвоката за отриманням правової допомоги, зокрема і в справах про розірвання шлюбу, є відсутність фахових знань у галузі права, а адвокат не лише надає консультативну, роз'яснювальну допомогу, здійснює представництво інтересів особи у суді, але й допомагає належним чином вирішити спір з обов'язковим врахуванням усіх інтересів клієнта.

Адвокатаві, який представляє інтереси клієнта у справах про розірвання шлюбу необхідно зосереджувати свою увагу на таких важливих моментах, які пов'язані з окремими процесуальними діями, а саме:

– під час подання заяви про розірвання шлюбу до суду необхідно зважати, щоб заява була підписана позивачем у справі, а вже згодом можна долучатися до участі в процесі для представництва інтересів клієнта у суді, таким чином, судом буде прийнято до уваги, що позовна заява

підписана та подана особисто одним з подружжя, а позивач ознайомлений зі змістом позову;

– з метою уникнення ситуації, коли неявка позивача чи відповідача на судові засідання у справі про розірвання шлюбу може зумовити винесення ухвали суду про відкладення розгляду справи, а отже затягування справи, адвокату необхідно завчасно підготувати та подати до суду клопотання про слухання справи за відсутності позивача чи відповідача;

– у випадках, коли суд все ж визнав участь сторони у справі про розірвання шлюбу обов'язковою, адвокату необхідно провести роз'яснювальну роботу з клієнтом щодо його поведінки у судовому засіданні, а також скеровувати дії клієнта під час його участі у судових засіданнях тощо.

Для вирішення спорів про розірвання шлюбу доцільно застосовувати процедуру медіації, яка дає змогу сторонам абстрагуватися від емоційної складової такого конфлікту та підійти усвідомлено та раціонально до його вирішення, зокрема питань, пов'язаних із розірванням шлюбу [8].

Сьогодні в Україні відсутнє нормативно-правове регулювання медіації, хоча вже кілька законопроектів з питань медіаційних процедур були предметом обговорення у парламенті та пройшли перше читання. Адвокатська спільнота й науковці в галузі права вказують на те, що саме сфера сімейних відносин є найпоширенішою для застосування процедур медіації, а використання медіаційних процедур у сімейних справах дає змогу швидкого та ефективного вирішення таких справ [9, с. 10–11]. Участь адвоката у таких процедурах з метою вирішення справи про розірвання шлюбу може полягати у представництві інтересів довірителя, участі у підготовці угод за результатами медіації, тощо.

Висновки. Участь адвоката у справах про розірвання шлюбу може відбуватися як у процесуальній, так і в непроцесуальній формах. Перевагами представництва адвоката у справах про розірвання шлюбу є отримання фахової правничої допомоги, заміна представником сторони у процесі розгляду справи в суді, підготовка якісних процесуальних документів тощо. Водночас адвокатаві, який виступає представником однієї зі сторін у справі про розірвання шлюбу, необхідно особливу увагу звертати на порядок подання заяви про розірвання шлюбу до суду, клопотань про розгляд справи за відсутності сторони, яку представляє адвокат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
2. Дутко А.О. Розірвання шлюбу за законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 51–55.
3. Сафончик О.І. Деякі питання розірвання шлюбу в судовому порядку за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 14. С. 74–77.
4. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
5. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним або поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 / *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text> (дата звернення: 15.11.2021).
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. із змінами і доповненнями. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15 листопада 2021 р.)
7. Кузнец А.Н. Некоторые аспекты злоупотребления правами адвокатами в гражданском процессе. *Цивилистическая процессуальная мысль*. Киев, 2015. Вып. 4: *Адвокатура*. С. 161–169.
8. Біцай А.В. Участь адвоката в медіації : монографія. Київ : Правова єдність. Алерта, 2017. 259 с.
9. Мирне вирішення сімейних спорів : метод. рек. Нац. асоц. адвокатів України, Секція з сімейн. права. Харків : Фактор, 2019. 78 с.